

INLEIDING

FRYSLAN STERK, MOOI EN TÛK

Het mooiste moment van de afgelopen Statenperiode was onmiskenbaar de uitverkiezing van de hoofdstad van Fryslân tot Culturele Hoofdstad van Europa in 2018.

Ja, we kunnen het!

Tegen alle verwachtingen in hebben we laten zien dat we ertoe doen. We zijn trots op Fryslân, op onze cultuur, onze eigenheid en op het mooiste landschap op aarde.

We gooien de vensters open. We willen aan de wereld laten zien wie we zijn. Én we laten de wereld binnen. We kijken met een open blik naar de wereld om ons heen. Wat daar gebeurt biedt nieuwe kansen voor Fryslân. In economisch opzicht kunnen we de vruchten plukken van het 'merk' Fryslân. We staan niet met onze rug naar de buitenwereld maar zijn er een onderdeel van. We willen de verbinding leggen, tussen mensen, tussen werelden, arm en rijk. Niet alleen met onze hoofdstad Leeuwarden, maar met heel Fryslân; samen!

We laten ons zien. Met elkaar en voor elkaar. Samen. Ja! is het motto, Ja! Voor Fryslân en Ja! Voor de PvdA Fryslân!

PvdA Fryslân is een progressieve partij. Wij willen vooruit. Maar met vooruit bedoelen wij niet alleen maar meer, meer en nog eens meer... Vooruit betekent voor ons vooral meer welzijn en welbevinden, voor mens en omgeving. Vooruit is voor ons gericht op een duurzame samenleving. De afgelopen jaren heeft de PvdA Fryslân een stevige basis gelegd om met daadkracht de omslag naar een duurzame samenleving te maken. We zetten ons in voor een samenleving waarin de waarde van mensen, bodem, lucht en water het vertrekpunt is.

Er zijn uitdagingen genoeg: het aantal jongeren neemt af, het aantal ouderen neemt toe, een goed lopende economie is niet vanzelfsprekend en samenwerking tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt evenmin. De voorraad fossiele energie droogt op. Gelukkig heeft Fryslân veel sterke kanten die ons zullen helpen de uitdagingen van deze tijd aan te gaan. Fryslân heeft immers ruimte, rust, harde werkers, betrouwbaarheid en saamhorigheid.

De provincie Fryslân en de PvdA Fryslân kunnen en willen die uitdagingen niet alleen aangaan. We slaan de handen ineen - met maatschappelijke organisaties, gemeenten, bedrijven, andere provincies, de Rijksoverheid, burgers. Zo zetten wij onze ambities om in daden.

Kwaliteit staat centraal: kwaliteit van leven en kwaliteit van samenleven. Daarom willen we bestaanszekerheid voor iedereen, goed werk en sociale verbinding en ontplooiing van ieders talenten. Dat kunnen we alleen bereiken door de handen ineen te slaan. Samen met de burgers, ondernemers en overheden geven we vorm aan de toekomst.

Veel van de oorspronkelijke idealen van de PvdA Fryslân staan nog recht overeind. Maar de 'oude' antwoorden op de uitdagingen in de samenleving volstaan niet langer. We leven in een tijd vol onzekerheden en angst. Hoe komt het met werk? Hoe komt het met de zorg? Kan ik straks nog wel goed wonen? Wat gebeurt er met onze energie? Kunnen we ons natuur en landschap behouden en tegelijkertijd ruimte geven aan landbouw?

Inwoners en ondernemers bruisen van nieuwe antwoorden, nieuwe ideeën. Het komt er op aan te zorgen dat deze ideeën de kans krijgen om uitgevoerd te worden. De PvdA Fryslân gaat samen met inwoners, ondernemers en andere overheden met concrete plannen aan de slag. We leren door te doen. Zo bouwen we samen verder aan een toekomstbestendige provincie waar het goed leven, wonen, werken en recreëren is.

Aan de slag!

1. MENSEN

PvdA Fryslân – waar we voor staan

Samenleven doen we met elkaar en voor elkaar. De PvdA Fryslân zet zich er voor in om mensen de mogelijkheden en kansen te bieden op bestaanszekerheid en een menswaardig bestaan. Belangrijke pijlers hiervoor zijn goed werk, onderwijs en onderlinge verbondenheid. Daarbij heeft de PvdA Fryslân oog voor mensen die hulp nodig hebben om mee te komen in de maatschappij. Iedereen moet mee kunnen doen.

PvdA Fryslân gelooft in de kracht van diversiteit. Wij zetten ons in voor het behoud én de toename van de alom geprezen tolerantie van Nederlanders. We willen verder werken aan een provincie waar ruimte is voor verschillende culturen en levensvisies. We sluiten onze ogen niet voor de problemen en spanningen die er soms zijn, maar onze grondhouding is duidelijk: Fryslân moet een goed thuis zijn voor al haar inwoners.

Sommige mensen hebben het moeilijk en hebben af en toe een steuntje in de rug nodig. Als ze die krijgen kunnen ze weer verder met hun leven. Een deel krijgt het ondanks die hulp, om uiteenlopende redenen, niet voor elkaar. Zij zijn en blijven afhankelijk van steun en begeleiding. Een solidaire samenleving laat hen niet vallen, ook niet wanneer dat een levenslange verplichting met zich meebrengt. Zo is het al jaren. Toch heerst er op dit punt veel ongerustheid. Veel mensen vragen zich af of ze het ook in de toekomst dat steuntje in de rug nog wel zullen krijgen. De PvdA Fryslân is daar helder over: Ja! Wij blijven ons inzetten voor solidariteit en bestaanszekerheid.

De ongerustheid over de toekomst is begrijpelijk. De samenleving verandert snel. De consequenties van die veranderingen zijn vaak moeilijk te voorspellen. Zowel mensen als organisaties worden daar onzeker van. Voor de PvdA Fryslân staat de burger voorop. Als deze steun nodig heeft, dan moeten wij die als samenleving kunnen geven. Burgers mogen niet de dupe worden van onduidelijke procedures als gevolg van die veranderingen. Nu de samenleving verandert zullen met name (maatschappelijke) organisaties mee moeten bewegen om dit proces in goede banen te leiden.

Een van de grote veranderingen betreft de ‘decentralisatie’ van de zorg. De provincie en het rijk dragen taken over aan gemeenten. We zitten middenin dit proces. De gedachte achter deze grote operatie is dat zorg dicht bij mensen wordt georganiseerd. Niemand weet hoe dat er precies uit komt te zien en dat brengt onzekerheid met zich mee. Toch geloven wij dat de gedachte achter deze verandering goed is. Dat zorg geboden moet worden, staat voor de PvdA Fryslân niet ter discussie. Maatwerk en preventie zijn noodzakelijk in deze tijd. Het is goed om dat dicht bij de zorggebruiker te organiseren. Wij vinden het buitengewoon belangrijk dat de overdracht van de taken naar de gemeenten uiterst zorgvuldig en warm gebeurt.

Fryslân

De grootste kracht van Fryslân zit in onze onderlinge verbinding, onze gemeenschapszin. Jong en oud zijn als vanzelfsprekend met elkaar verbonden. Veel ouderen zijn maatschappelijk actief. Jong en oud realiseren zich dat het delen van rechten en plichten een bepalende maatschappelijke waarde is. In Fryslân denken we om elkaar en zorgen we voor elkaar.

De komende jaren zal een sterk beroep op die gemeenschapszin worden gedaan. Dat komt onder andere omdat er relatief steeds minder mensen op het platteland wonen. Voorzieningen als zorg, onderwijs en openbaar vervoer komen mede hierdoor onder druk te staan. In middelgrote kernen en in onze steden vragen werkgelegenheid, de woningvoorraad en woonomgeving constante aandacht. In deze gebieden is ook aandacht nodig voor sociale omstandigheden.

De PvdA Fryslân zet sterk in op Streekagenda's. Een voorbeeld daarvan is Noordoost Fryslân, het ANNO-gebied. Hier proberen we met maatwerk de leefbaarheid overeind te houden, leegstand tegen te gaan en verloedering te voorkomen. Samen met inwoners, het MKB, woningbouwcorporaties, gemeenten en andere betrokkenen worden concrete projecten opgezet en uitgevoerd. Zo wordt er dorpsgericht gebouwd voor doelgroepen, vindt herstructurering van woningen en woonomgeving plaats, en krijgen voorzieningen een nieuwe vormgeving. Ook steunen we de aandachtsgebieden in de Stellingwerven. De samenwerkingsafspraken met de grotere kernen van Fryslân laten ook zien waar ons rode hart zit; met elkaar en voor elkaar!

In de zogenaamde 'krimpgebieden' komen we verder met samenwerking dan elkaar beconcurreren. Zeker in dunbevolkte gebieden moet het niet gaan om wie het grootste marktaandeel heeft, maar om het maatschappelijk belang dat moet worden gediend, bijvoorbeeld het blijven garanderen van spoedeisende hulp voor alle inwoners. Beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen op het terrein van onderwijs, zorg, bibliotheken en vrije tijd kunnen we blijven behouden door te zoeken naar samenwerking en technologische en sociale innovatie.

Leefbaarheid wordt, naast voorzieningen en bereikbaarheid, vooral bepaald door het sociale cement in wijk of dorp. Een ontmoetingsruimte in iedere wijk of dorp is een minimale voorwaarde om dit sociale cement te ondersteunen en behouden. De organisatiekracht hiervoor is niet in iedere wijk of dorp aanwezig. De PvdA Fryslân wil wijken en dorpen helpen om die eigen organisatiekracht te versterken. Dat kan door met maatwerk en flexibel in te zetten op passende oplossingen. Het werken aan leefbaarheid in dorp en wijk moet zoveel mogelijk van 'onder op' komen. De provincie kan initiatieven niet overnemen, maar we willen meedenken en ondersteunen.

De gemeente is vaak als eerste aan zet. Immers, de gemeentelijke overheid staat het dichtste bij de mensen. De idealen van de PvdA Fryslân moeten daar zichtbaar worden en voelbaar zijn. De provincie kan stimuleren en voorzien in verbinding. Ze kan gemeenten wijzen op hun sociale verantwoordelijkheid. Maar de PvdA Fryslân wil dat de provincie meer doet dan dat. Samen met gemeenten hebben we de afgelopen decennia geïnvesteerd in gebouwen met een sociale functie (dorpshuizen, etc.), vrijwilligersorganisaties en het verenigingsleven. Daar willen we mee doorgaan.

De overheveling van Jeugdzorg van de provincie naar de gemeenten is inmiddels gerealiseerd. De taken en functies van de maatschappelijke organisaties zijn veiliggesteld tot 2017 waardoor er tijd is om naar passende oplossingen te werken. Tot 2017 zijn de budgetten, ook voor de maatschappelijke organisaties, overgeheveld naar de gemeenten. Daarna is het aan de gemeenten of zij verder gaan met de organisatie of hiervoor een andere mogelijkheid hebben gevonden. Wij willen niet een provincie die het daarna geheel loslaat. We zullen er blijvend voor waken dat mensen niet tussen wal en schip vallen. Daar waar noodzakelijk zullen we toezicht houden, stimuleren en ook faciliteren om dit te voorkomen. We zullen er op toezien dat Sociaal beleid wordt meegenomen in alle beleidsvelden van de provincie. Ook als dit extra investeren betekent.

Vernieuwing en innovatie is nodig en ook goed. Bezuinigingen zijn soms onvermijdelijk. We willen de bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen zoals het bibliotheekwezen en zorg op een eigentijdse wijze garanderen. Dat betekent niet loslaten, maar behouden door het anders te organiseren.

We zijn als provincie verantwoordelijk voor het provinciale culturele aanbod. De titel Culturele Hoofdstad 2018 biedt een enorme kans dit culturele aanbod in de breedte van de gehele provincie te laten zien. De bestaande gemeenschapszin is daarbij één van de belangrijkste elementen. Daar kan geen museum tegenop. Deze gemeenschapszin moeten we versterken en vernieuwen. Klaar voor de toekomst, klaar om de vensters open te gooien!

Wat gaan we concreet doen:

- Wij laten niemand tussen wal en schip vallen bij de overdracht van zorgtaken. PvdA Fryslân stelt hier extra geld voor beschikbaar.
- Wij voeren het techniekpact uit: overal moet goed en technisch beroepsonderwijs makkelijk bereikbaar zijn.
- Wij willen experimenten in minstens vijf dorpen, waar mensen zelfstandig kunnen blijven wonen; toekomstbestendig en modern.
- Wij zetten in op de aanpak van rotte kiezen, bijvoorbeeld door initiatieven als 'Koop een Krot' te stimuleren
- Wij willen dat iedereen aangesloten wordt op snel internet, te beginnen met de aanleg naar scholen.

- Wij willen een 'Iepen Mienskip Fonds' van waaruit initiatieven uit de Friese gemeenschap kunnen worden ondersteund. Culturele Hoofdstad is een feest voor iedereen!
- We willen dat ieder dorp in de aanloop naar Culturele Hoofdstad 2018, 2018 euro ter ondersteuning van de 'Iepen mienskip' kan krijgen.

2. WERK

PvdA Fryslân – waar staan we voor?

Goed en betekenisvol werk is de basis voor geluk en welzijn voor iedereen. Vanuit onze sociaaldemocratische waarden zien we dat werk belangrijk is omdat mensen zich daardoor kunnen ontplooiën en zelf in hun (levens)onderhoud kunnen voorzien. Goed werk voor iedereen is en blijft ons motto.

Een kernwaarde van de PvdA is de ontplooiing van ieder mens. Het delen van kennis is ons met de paplepel ingegoten en daarom gaat onderwijs ons zo aan het hart. Onderwijs is dé motor voor emancipatie en ontplooiing. We moeten blijven investeren in goed en toegankelijk onderwijs voor iedereen. Wij stimuleren het Fries in het onderwijs en geloven in het concept van de drietalige school. Dat betekent voor ons een onderwijsaanbod voor jonge mensen vanaf de peuterspeelzaal tot aan voortgezet, beroeps- en universitair onderwijs. De PvdA Fryslân wil een goed onderwijsaanbod op elk niveau en in de buurt zodat iedereen optimaal gekwalificeerd is voor het vinden en behouden van werk. Wij steunen niet alleen jongeren. Ook werk verandert in rap tempo. Meer dan ooit tevoren vraagt deze tijd om een leven lang leren. Iedereen zal zich moeten aanpassen aan verandering. Daarom moet er onderwijs beschikbaar zijn voor jong en oud, voor mensen met en zonder beperking. Daar moeten we werk van maken.

PvdA Fryslân wil er in het bijzonder werk van maken om mensen die op afstand staan van de arbeidsmarkt aan een baan te helpen. Social Return on Investment (SROI) is daarbij een beproefd middel om deelname aan het werkproces te bevorderen van mensen met een arbeidsbeperking of grote afstand tot de arbeidsmarkt.

Fryslân

De afgelopen periode heeft zich gekenmerkt door de financiële en economische crisis. De PvdA Fryslân heeft de afgelopen jaren een aanzet gegeven om fors te investeren in de economie van onze provincie. Er is flink geïnvesteerd in wegen en vaarwegen (bijvoorbeeld de Centrale As), in toerisme (bijvoorbeeld het Friese Merenproject), maar ook in het versterken van de infrastructuur voor onderzoek en innovatie (bijvoorbeeld Wetsus en de University Campus Fryslân). We zien dat de samenwerking tussen de vier grote gemeenten in onze provincie op economisch vlak succesvol is. Hierdoor zijn de kansen op goed werk vergroot.

Er is intensief samengewerkt met de andere noordelijke provincies. Er is een economisch programma opgesteld waarbij de provincie 300 miljoen euro beschikbaar stelde in het kader van Wurkje foar Fryslân, onder andere voor trainee-banen die zorgden voor nieuwe kansen voor (jonge) mensen die moeilijk aan de slag konden komen.

We mogen onze ogen echter niet sluiten voor het feit dat het gemiddelde opleidingsniveau in Fryslân nog steeds relatief laag is, terwijl de vraag naar hoger opgeleid personeel alleen maar toeneemt. Het gemiddeld inkomen is eveneens relatief laag in Fryslân. Daardoor komt het nog te vaak voor dat nieuw gecreëerde werkgelegenheid ingevuld wordt door mensen van buiten de provincie. Samenwerking tussen MKB bedrijven, en tussen kleine ondernemingen en andere ondernemingen en opleidingsinstituten kan en moet nog beter.

Wat gaan we doen:

De PvdA Fryslân wil samen met het bedrijfsleven en de kennis- en onderwijsinstellingen een 'krachtig trio' vormen. Samen maken we heldere keuzes voor de (toekomstige) werkgelegenheid van Fryslân. Zorg, Watertechnologie, Agri en Food, Duurzaamheid en Toerisme vormen hierin de kern. Het bedrijven-innovatiecluster in Drachten e.o., Wetsus, de zuivelfabrieken bij Heerenveen en de Dairy Campus zijn hierbij voorbeelden die de toon zetten. Wat we in Fryslân 'uitvinden' moet ook zijn weerslag krijgen op onze regionale economie en werkgelegenheid. Wij gaan voor de tweede fase van de University Campus Fryslân omdat we er van overtuigd zijn dat onze investeringen in onderwijs en onderzoek onze economie en werkgelegenheid duurzaam versterken. Van peuter tot promovendus – wij willen Fryslân de 21^e eeuw in brengen!

We zijn bereid om provinciaal geld te gebruiken om economische activiteiten te stimuleren als dat nodig is en anderen het laten afweten. Dat kan met een subsidie maar ook door leningen met een lage rente te verstrekken of zelf deel te nemen. De door de provincie al ingerichte 'revolverende' fondsen zullen daarbij worden ingezet.

De PvdA Fryslân wil dat de provincie bij elke inkoopopdracht of aanbesteding SROI als sociale voorwaarde opneemt. Sociaal aanbesteden gaat verder dan dat. Ook zaken als goed werkgeverschap en bestaanszekerheid (eerlijk loon, voor eerlijk werk) zijn criteria voor aanbesteding of inkoop. Schijnconstructies die het mogelijk maken dat bijvoorbeeld werknemers uit het buitenland of ZZP-ers op een oneerlijke manier aan het werk worden geholpen tegen te lage lonen willen we niet in onze provincie.

Ook ondernemers moeten zich steeds sneller aanpassen aan veranderende vragen in de markt. Zij krijgen te maken met een veranderend speelveld voor wat betreft economie, financiële sector en bedrijfsleven. De aanpassingen die zij moeten doen worden belemmerd door doorgesloten regelgeving en bureaucratie. Met name in het MKB stranden veelbelovende initiatieven nog te vaak doordat de ondernemer strandt in een woud aan regels. Ruimte voor kleine en startende bedrijven is noodzakelijk voor innovatief ondernemerschap. Goede plannen die leiden tot goed werk en een versterking van onze economie moeten niet verlamd worden door regels en procedures. De PvdA Fryslân wil daarom dat onder andere het Doe Fonds wordt gebruikt voor hulp tegen/bij bureaucratie. We leggen de 'rode loper' uit voor de innovatieve ondernemer.

Wat gaan we concreet doen:

- Wij willen Wurkje foar Fryslân 2.0 – 10.000 banen de komende periode erbij!
- We leggen de rode looper uit voor de innovatieve ondernemer.
- Wij willen een formulierenbrigade voor ondernemers gekoppeld aan het Doe-fonds.
- Wij willen het provinciale inkoop- en aanbestedingsbeleid benutten om mensen met afstand tot de arbeidsmarkt betere kansen op werk te geven.
- Wij realiseren de tweede fase van University Campus Fryslân met een eigen faculteit en een fonds voor structureel onderzoek.
- Wij willen werken aan een krachtige samenwerking tussen bedrijven, onderwijs en overheid omdat dát de sleutel is tot duurzame versterking van onze regionale economie.
- Wij zetten in op verbinding en samenwerking tussen scholen en bedrijven, te beginnen bij Kollum en Dokkum.

3. DUURZAAMHEID

PvdA Fryslân – waar staan we voor?

De PvdA Fryslân wil werken aan een betere wereld. Voor ons betekent dat ook een duurzame wereld. Het gebruik van (grond)stoffen mag er niet toe leiden dat de bronnen uitgeput raken in de wereld. Om een duurzame samenleving een stap dichterbij te brengen, zetten we in op duurzame energiebronnen, hergebruik, energiebesparende maatregelen, duurzame landbouwtechnieken, etc. Steeds meer zal het duurzaam gebruik de toon zijn. Hergebruik is noodzakelijk en mogelijk. Als PvdA Fryslân geloven wij dat het heel goed mogelijk is duurzamer te leven zonder dat dit ten koste gaat van onze welvaart en welzijn. We zullen wel onze levenswijze moeten aanpassen.

Duurzaamheidsontwikkelingen en verbetering van het milieu zullen belangrijke pijlers zijn van ons beleid van de komende 20 jaar. Streven naar een duurzame samenleving kan niet zonder vernieuwing en innovatie. Ook hier geldt dat de vensters open moeten. De PvdA Fryslân wil met een open blik onderzoeken welke ruimtelijke en financiële mogelijkheden er zijn om onze leefomgeving een toekomst te bieden. Om op het goede spoor te komen hebben we ruimtelijke en financiële mogelijkheden nodig en zullen we kritische moeten kijken naar zaken die slecht zijn voor onze leefomgeving. Uiteraard zijn natuur en landschap, werkgelegenheid en economie, draagvlak en burgerparticipatie onlosmakelijk met duurzaamheid verbonden. Duurzaamheid zit immers in alles. De PvdA Fryslân heeft de ambitie alle kringlopen sluitend maken!

Fryslân

In de afgelopen periode hebben we eisen gesteld aan het verduurzamen van onze provincie. Zo willen we in 2020 16% van onze energie opwekken middels duurzame energie. Daarmee zijn we er niet. Aandacht voor alternatieve vormen van energie opwekking blijft nodig. Daarom hebben we ingestemd met de subsidies en bijdrage aan Wetsus. De techniek van energieopwekking die onder andere daar ontwikkeld wordt moet nu grootschaliger worden toegepast bij de Afsluitdijk. Bussen zijn op 'groene energie' gaan rijden om zo maar enkele voorbeelden te noemen.

PvdA Fryslân heeft een fonds van negentig miljoen euro beschikbaar gesteld om de transitie van fossiele energie naar duurzame energie mogelijk te maken. Dit beleid willen we voortzetten. PvdA Fryslân is daarbij tegen het gebruik van onze bodem voor kernenergieopslag en of andere nieuwe vormen van fossiele brandstoffen zoals schaliegas. We hebben aandacht gevraagd voor het duurzame gebruik van onze bodem. Deze aandacht zal moeten worden omgezet in concreet beleid.

Wat gaan we doen

De PvdA Fryslân heeft de ambitie om Fryslân in 2025 voor 50% zelfvoorzienend te laten zijn in haar energiebehoefte. Er zijn talloze maatregelen die de PvdA Fryslân wil inzetten om de ambitie te realiseren. Allereerst zoeken we naar duurzame energiebronnen in de vorm van wind, zon en blue energy. Daarnaast zien we veel mogelijkheden voor energiebesparende maatregelen in de bestaande woningbouw en de nieuwbouw. Ook bedrijven en bedrijfsterreinen kunnen omgevormd worden tot energiezuinige en –neutrale gebouwen en terreinen.

PvdA Fryslân kiest voor maatwerk, passend bij de locatie en de ideeën van de streek. Ontwikkelingsmogelijkheden in ruimtelijke zin gaan samen met ruimte voor natuur en landschap.

Zonder draagvlak is het moeilijk iets van de grond te tillen. Als er draagvlak en/of behoefte is in een gemeente mag de provincie geen beperkingen opleggen. Anderzijds kan het provinciaal bestuur wel gemeenten vragen mee te doen aan de ambitie om Fryslân in 2025 voor 50% zelfvoorzienend te laten zijn. Samen kunnen provincie en gemeenten kijken welk gebied voor welk soort energieopwekking het meest geschikt is.

Bij de Rijksverdeling van windmolens over de provincies, hebben we ingestemd met de plaatsing van 530,5 MW. De PvdA Fryslân wil optimale participatiemogelijkheden voor bedrijven en inwoners uit Fryslân. Het oprichten van nieuwe windparken moet gepaard gaan met sanering van solitaire molens en verouderde windparken.

Wat gaan we concreet doen:

- We zien de kringloop van preventie, hergebruik, recycling, verbranding en storten als basisprincipe voor duurzame ontwikkeling.
- Wij willen het energieneutraal worden van de Waddeneilanden gebruiken als pilot voor de hele provincie.
- Het provinciaal energiefonds moet zorgen voor 20% energiebesparing voor alle Friezen.
- Wij zien 'Ús Koöperasje' als voorbeeld voor de toekomst.
- Wij willen minstens 50 zonneparken gerealiseerd zien de komende periode.
- Wij willen geen kernafval in Fryske bodem en geen winning van schaliegas.
- Bij het 'op de markt brengen' van openbaar vervoer en veerdiensten moet 'groen' het uitgangspunt zijn.
- Wij willen dat alle provinciale wegen door LED verlichting verlicht worden.
- We willen participeren in windparken zodat de opbrengst ten goede kan komen aan de Mienskip, waar mogelijk is sanering/opruimen van oude molens wenselijk.

4. OMGEVING

PvdA Fryslân – waar staan we voor?

Voor een menswaardig bestaan en onderlinge verbinding is de omgeving van belang. De kwaliteit van leven wordt mede bepaald door de omgeving waarin we leven, werken en recreëren. Zonder goede infrastructuur als wegen, vaarwegen, spoorverbinding en breedband is werk moeilijker te ontwikkelen. Zorgvuldig en duurzaam beheer van ons landschap, natuur en stedelijke omgeving draagt bij aan ons welbevinden en welvaart.

Projecten in de omgeving omvatten altijd meerdere aspecten: het gaat al gauw over economie en ecologie, over ruimte en water, over voedingsproductie en milieu. Wij staan voor een open aanpak waar de verschillende mensen, organisaties en belangen vanaf het begin bij betrokken zijn en niet alleen volgens een inspraakprocedure wat mogen vinden. Het concept van de Nije Pleats is hierbij een goed voorbeeld. In Fryslân trekken we samen op! Het is belangrijk om ook voor de bijzondere situatie van de Waddeneilanden, door hun geografische ligging, oog te blijven houden. Zaken als openbaar vervoer, woningnood en voorzieningen zijn op de eilanden onderwerpen die specifieke oplossingen vragen.

Fryslân

We zijn trots zijn op het Friese landschap. Niet voor niets is Fryslân een geliefde vakantiebestemming. Ook onze eigen inwoners genieten van de schoonheid van de omgeving en willen hier in het algemeen dan ook graag (blijven) wonen en werken.

Op het terrein van omgeving zijn er veel zaken die voor de PvdA Fryslân belangrijk zijn. Zomaar een greep uit de zaken van de afgelopen periode:

De afgelopen jaren is er met voorrang gewerkt aan de realisatie van de ecologische hoofdstructuur. De afgelopen periode hebben we sterk ingezet op het realiseren van zoveel mogelijk natuur, ondanks de 75% bezuiniging van het Rijk op natuurontwikkeling. We zijn trouw gebleven aan het Streekplan en het Grien Manifest. Ambities moet je houden, ook al zit het even tegen. De komende periode zal het beheer van de ecologische hoofdstructuur de aandacht verdienen.

Het huidige beleid maakt het mogelijk dat boerenbedrijven zich verder kunnen ontwikkelen mits ze maar rekening houden met aspecten als dierenwelzijn, ecologie en landschappelijke inpassing.

De afgelopen periode is fors geïnvesteerd in het toekomstbestendig maken van het provinciaal wegennet. Overall in onze provincie vindt daar nu de uitvoering van plaats. Voorbeelden zijn de Centrale As, de verdubbeling van de N381 en de haak om Leeuwarden.

We hebben hard getrokken aan de totstandkoming en uitvoering van het Friese Merenproject. De tweede fase van het Friese Merenproject is in volle uitvoering en dit leidt

onder andere tot behoud van werkgelegenheid in een van de onze recreatieve en toeristische parels van Fryslân, naast bijvoorbeeld de Wadden. Hiermee is de infrastructuur voor de waterrecreatie toekomstbestendig. De realisatie zal ook nog in de komende periode aandacht vergen.

De weginfrastructuur wordt mede dankzij de PvdA Fryslân landschappelijk ingepast. Deze investeringen zijn economisch, ecologisch en maatschappelijk rendabel. Er is gewerkt aan de verkeersveiligheid en een groot aantal verkeersonveilige situaties zijn verbeterd. De treinverbindingen zijn geïntensiveerd.

Ecologisch verantwoord gebruik van grond van natuurorganisaties en boeren heeft meer aandacht gekregen. Een duurzame omgeving, kwaliteit van de ruimte staat niet op zichzelf; zij kan niet los worden gezien van onze gemeenschapszin, wonen, werken, ondernemen en recreëren. De grootste opgave voor onze provincie is misschien wel het duurzaam inpassen in de ruimte van al die belangen en tegelijkertijd ons mooie Friese landschap bewaken. We willen niet alleen kijken naar wat we nu nodig hebben, maar ook ons mooie landschap behouden voor onze kinderen en kleinkinderen.

Wat gaan we doen?

We moeten zorgvuldig zijn met onze ruimte. We streven naar compact en geconcentreerd bouwen in en rondom dorpen en steden. Tussen gemeenschappen zetten we in op hoogwaardige fietsverbindingen. Locaties voor wonen en bedrijvigheid komen pas in beeld wanneer de oude 'op' zijn. Inbreiding gaat boven uitbreiding. De demografische ontwikkelingen in stad, wijken en platteland brengen enorme risico's, maar ook kansen met zich mee. Leefbaarheid is en blijft voor de PvdA Fryslân een belangrijk thema. Krimp kan ook een kans zijn om te kiezen voor kwaliteit, bijvoorbeeld door gemeenschappen zeggenschap te geven over herbestemming van 'rotte kiezen'.

Goede mogelijkheden voor mobiliteit zijn heel belangrijk voor de leefbaarheid. Verschillen tussen mensen en mogelijkheden kunnen door een gebrek aan mobiliteit steeds groter worden. Dit vinden wij niet acceptabel. Mobiliteit is een basisrecht voor alle inwoners van Fryslân en moet voor iedereen dus betaalbaar, toegankelijk en betrouwbaar zijn.

Als concessiehouder voor een groot deel van het openbaar vervoer in onze provincie zetten we hier maximaal op in. Om dit te kunnen doen is intensieve samenwerking nodig met de Friese gemeenten. Samen kunnen we in de concessieverlening de mobiliteit waarborgen en zorgen voor goede aansluitingen binnen het openbaar vervoer. Voor het waarborgen van de mobiliteit van alle Friezen kijken we ook naar de combinatie van vervoersstromen. Te denken valt aan leerlingenvervoer en ouderenvervoer, waarmee we compact kunnen werken en de bereikbaarheid in stand houden. Slimme ICT oplossingen kunnen hierbij helpen.

In onze ambitie vormen recreatie en toerisme in 2030 een van de belangrijkste bronnen van welvaart en welzijn in Fryslân. Er is een gevarieerd aanbod van voorzieningen en recreatiemogelijkheden voor alle Friezen en binnenlandse en buitenlandse toeristen. Hoewel onze Waddeneilanden en de Friese meren de belangrijkste bestemmingen zijn en blijven, zien we mogelijkheden de betekenis van land- en waterrecreatie en cultuurtoerisme te bevorderen. Ook in de toenemende verwevenheid van verschillende vormen van toerisme en recreatie zien we kansen voor het verder versterken van de sector in de toekomst.

De PvdA Fryslân wil inzetten op recreatieve ontwikkelingen langs het IJsselmeergebied en de waddenkust, bijvoorbeeld bij Holwerd aan Zee. Ook moet er meer aandacht komen voor de bossen en wouden. De Nationale Parken van Schiermonnikoog in het Noordoosten via het Lauwersmeer gebied en het Drenths Friesewold in het Zuid-oosten tot de Rottige Meenthe en Gaasterland in het Zuidwesten, zijn een langgerekt natuurlint in onze provincie. Een verbinding hiertussen levert een mooie recreatieve route op. Provinciale aandacht is onontbeerlijk voor deze parken en gebieden. Projectmatige inzet is gewenst zoals we dat ook gedaan hebben bij het succesvolle merenproject.

De PvdA Fryslân denkt ook aan creatief benutten van mogelijkheden in de landbouw en de natuur, bijvoorbeeld door kinderen al jong met het onderhoud en beheer van de natuur in aanraking te brengen. Wij zien hier verbindingsmogelijkheden met recreatie en toerisme. Landbouw en natuur liggen dicht bij elkaar en voor zover dit nog niet zo is, zet de PvdA Fryslân hierop in. Beheer van de natuur en het landschap zijn voor de komende periode belangrijke aandachtspunten.

Wat gaan we concreet doen:

- We zetten in op maximaal gebruik van bestaande ruimte voor bedrijvigheid – geen nieuwe bedrijventerreinen als dit niet strikt noodzakelijk is.
- We zetten in op een verbindende route als recreatieve ketting tussen de Nationale parken en landschappen
- De ecologische hoofdstructuur (EHS) wordt voltooid.
- We willen één promotieorganisatie.
- We zetten in op het Nationale erfgoed en Unesco-erfgoed.
- We willen een versnelling van de continue afstandsbediening voor provinciale en gemeentelijke bruggen.
- We gaan werken aan het knelpunt sluis Kornwerderzand.
- Voor behoud van de veengebieden is de inzet: Functie volgt peil
- We willen gemeenschappen verbinden door hoogwaardige fietsroutes.
- We investeren in slim openbaar vervoer.

5. BESTUUR EN FINANCIËN

PvdA Fryslân

De PvdA Fryslân is een democratische partij. Het bestuur is er voor en door mensen. De herkenbaarheid tussen burgers en hun overheid vinden we belangrijk. Niet de efficiëntie is dominant maar herkenbaarheid en gezag van de overheid zijn belangrijk. Het is een middel om de samenleving te besturen. De overheid zorgt voor veel zaken in het maatschappelijk leven. Dit organiseert zij direct of indirect, via subsidies en of maatschappelijke bijdragen.

De taken die de overheid heeft komen democratisch tot stand en ook in dit verkiezingsprogramma staan deze wensen aangegeven. De lasten voor burgers moeten zo laag mogelijk zijn, ook financieel. Dus efficiëntie en samenwerking is gewenst en noodzakelijk.

Fryslân

Fryslân is een bijzondere provincie. Door zijn eigenheid, taal en cultuur is de herkenbaarheid groot. De PvdA Fryslân ziet geen reden en geen belang om in deze bestuurlijke eenheid verandering aan te brengen. Er wordt succesvol samengewerkt met Groningen en Drenthe met name om gezien te worden in Den Haag en Brussel. Ook met de waddenprovincies buiten Nederland wordt goed samengewerkt. Hierbij is de inzet het behoud van het waddengebied en de economische vitalisering van dit gebied. Fryslân is betekenisvol als aparte bestuurlijke entiteit. Dit sterke merk behoeft geen verandering.

Binnen Fryslân wordt er goed samengewerkt. De provincie heeft samenwerkingsagenda's met de vier grote steden en ook de streekagenda's zijn in ontwikkeling. Deze samenwerkingen moeten verder vorm en inhoud gegeven worden. Dit betekent ook voor de provincie nog een slag om beleid regionaal te coördineren. Ook geldstromen zullen op deze ontwikkeling moeten worden afgestemd.

Deze vormen van samenwerking mag evenwel niet in de weg staan dat de provincie ook een toezichthoudende rol heeft. De provincie in zijn toezichthoudende rol kan gemeenten ondersteunen bij goed en duurzaam financieel beleid. Het gaat daarbij niet om bovenmeester te spelen maar om te voorkomen dat mensen de dupe worden van slecht beleid van een gemeente.

Aan het begin van de vorige Statenperiode is door een Commissie van Wijzen een toekomstig beeld geschetst van de bestuurlijke indeling van Fryslân. De PvdA Fryslân constateert dat vrij natuurlijk een ontwikkeling op gang is gekomen bij gemeenten om zich via deze weg te organiseren. Samenwerking zien we niet alleen in de vorm van fusie. Zo is in de zorg een verdere ontwikkeling van Leeuwarden als *centrumgemeente* van heel Fryslân te zien. Daar waar de noodzaak wordt gevoeld hebben gemeenteraden zelf het besluit tot herindeling of ambtelijke fusie genomen. Dat ziet de PvdA Fryslân als bestuurskracht. De

PvdA Fryslân is voorstander dat deze ontwikkeling zich verder voortzet in de komende periode. De provincie moet natuurlijk zijn eigen huishoudboekje op orde houden. Een sluitende begroting is gewenst en noodzakelijk.

Wat gaan we concreet doen?

- Wij willen onze inwoners meer zeggenschap geven door te experimenteren met vernieuwde vormen van besluitvorming.
- Wij willen actief burgerschap met name door coöperatieve vormen te gebruiken.
- Wij zetten in op een digitaal media-platform om onze democratie te versterken.